

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

Вереш Марія Тіборівна

УДК: 811.112.2'373.46

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ТА ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
НІМЕЦЬКОЇ ХРИСТИЯНСЬКО-БОГОСЛОВСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
КИЯК Тарас Романович,
Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії та практики
перекладу з німецької мови

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
ВАЛГУРА Ольга Романівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
завідувач кафедри східної філології

кандидат філологічних наук, доцент
ЗАКРЕНИЦЬКА Людмила Антонівна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
доцент кафедри іноземних мов

Захист відбудеться “28” березня 2016 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000 м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано “25” лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук, доцент

О.В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Терміносистеми різних фахових мов у сучасному мультикультурному та глобалізованому світі набувають дедалі важливішого значення, оскільки комунікація у професійній сфері потребує ґрунтовних знань не тільки самої галузі, але й засобів їхнього вираження. Термін як одиниця конкретної терміносистеми слугує інструментом фахової комунікації. Термін *християнсько-богословська терміносистема* чітко визначає сферу функціонування – це одиниці, які окреслюють поняття та явища із галузі богослов'я як науки про Бога та Слово Боже, що заснована на Об'явленні.

Історичні події 90-х років ХХ століття, легалізація Церкви на пострадянському просторі сприяли зростанню та поширенню духовності й дали можливість активізувати публічну діяльність церкви. Водночас ці суспільно-політичні зміни активізували зацікавленість мовознавців щодо вивчення богословської термінології на матеріалі різних національних мов. Однак німецька християнсько-богословська терміносистема досі не виступала об'єктом системного дослідження.

Теоретико-методологічною базою дисертаційного дослідження виступають наукові праці низки вчених із загального термінознавства (Б. М. Головіна, В. П. Даниленко, А. С. Д'якова, І. С. Квітко, Т. Р. Кияка, Я. А. Климовицького, З. Б. Куделько, В. М. Лейчика, А. В. Суперанської, З. Я. Туряєвої, В. А. Татарінова, Н.-R. Fluck, L. Hoffmann, D. Möhn, R. Pelka, T. Roelke, E. Wüster); галузевих терміносистем (О. М. Іващишин, З. Б. Куделько, О. М. Ріби, В. В. Синьо); богословських та релігійних терміносистем (С. В. Бібли, Т. І. Баєрової, Є. Г. Жерновея, Л. А. Закреницької, Й. Містрик, Н. В. Пуряєвої, Н. М. Попович); дискурсу та тексту (Н. Д. Арутюнової, Н. Д. Бабич, Н. В. Білоус, А. Л. Міщенко, Є. С. Мовчун, О. В. Яшенкової, Т. А. van Dijk, H. Vater).

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлено спрямованістю сучасних мовознавчих студій на комплексне дослідження мовних явищ у взаємодії їх лексико-семантичних та лінгвопрагматичних аспектів. У зв'язку зі збільшенням потоку наукової інформації велику зацікавленість викликає вивчення проблем творення, а також прикладних аспектів функціонування термінологічних одиниць у фахових текстах, у тому числі християнсько-богословського спрямування. Різнобічне вивчення всіх пластів лексики окремої конкретної терміносистеми, виявлення закономірностей термінотворення її номінативних одиниць, їхньої системності має важливе значення для подальшого удосконалення досліджуваної сукупності термінів. Термінологічні одиниці та терміносистеми різних галузей неодноразово були об'єктом аналізу українських і зарубіжних лінгвістів, проте німецька християнсько-богословська терміносистема до цього часу залишалася поза увагою українських науковців.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність” (№ держреєстрації 11БФ044-01) та науково-дослідної теми кафедри теорії та практики перекладу Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” “Парадигма

перекладу у системі міжнародних відносин: концепти взаємодії національних культур” (№ держреєстрації 0115U004634).

Мета дослідження – характеристика лексико-семантичних та лінгвопрагматичних особливостей німецької християнсько-богословської терміносистеми на лексикографічному та текстовому матеріалах.

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- охарактеризувати німецькі християнсько-богословські терміни та їхні властивості, а також способи їх утворення;
- здійснити класифікацію та систематизацію термінів німецької християнсько-богословської терміносистеми;
- проілюструвати динаміку утворення та функціонування богословської терміносистеми німецької мови у давньоверхньонімецький та середньовісньонімецький періоди;
- провести етимологічний аналіз запозичень досліджуваної терміносистеми на лексикографічній базі;
- здійснити семантичний аналіз двокомпонентних термінів-комполітів та термінів-словосполучень з використанням RX - кодів для визначення структурно-семантичних моделей;
- з’ясувати лінгвопрагматичні особливості німецьких фахових текстів християнського богослов’я;
- виявити ступінь термінологічної насиченості та частотності німецьких фахових текстів богослов’я;
- провести структурний та морфологічний аналіз молитовних текстів.

Об’єктом дослідження виступає німецька християнсько-богословська терміносистема у парадигматичному та синтагматичному аспектах.

Предметом дослідження є лексико-семантичні та лінгвопрагматичні особливості християнсько-богословських термінів німецької мови, а також їх функціонування у богословському дискурсі.

Матеріал дослідження склав корпус із близько 4000 християнсько-богословських термінологічних одиниць католицької теології німецької мови на основі фахових словників Ф. Гаука та Г. Швінге “Theologisches Fach- und Fremdwörterbuch”, Г. Форгрімлера “Neues theologisches Wörterbuch”, Е. Аґріколи “Wörterbuch des christlich geprägten Wortschatzes”, німецьких лексикографічних джерел християнського богослов’я, зокрема, “Lexikon für Theologie und Kirche” в 10 томах, а також інших джерел релігійної педагогіки та катехетики. На основі текстів Святого Письма “Die Bibel. Altes und Neues Testament. Einheitsübersetzung” досліджувалися метафори. Лінгвопрагматичні особливості текстів фахової мови богослов’я аналізувалися на базі енциклік, катехизму католицької церкви, науково-богословських текстів та молитов. Загальна кількість сторінок – 1,5 тисяч.

Методи дослідження ґрунтуються на принципах системного підходу до аналізу мовних явищ та понять, що базується на структурному методі, який включає аналіз за безпосередніми складниками, трансформаційний аналіз, компонентний аналіз, дистрибутивний аналіз, семантичний аналіз. Системний підхід

застосовується для дослідження мовної комунікації. Використовуються також елементи квантитативного аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше комплексно на рівні слова та тексту досліджується німецька фахова мова християнського богослов'я. Цілеспрямовано поєднуються традиційні методи термінологічних досліджень із окремими прикладними аспектами функціонування термінів у фахових текстах, у взаємодії їх структурних, семантичних і лінгвопрагматичних аспектів.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження полягає у певному внеску до лінгвістики фахових мов, подальшого вивчення механізмів формування і функціонування різних терміносистем, у комплексному й системному підходах до лінгвістичного аналізу німецьких текстів спеціального призначення і термінів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання основних положень і висновків у викладанні теоретичних курсів (лексикологія, лінгвістика тексту, стилістика, теорія перекладу, термінознавство, історія мови тощо), лексикографічній роботі для укладання двомовного німецько-українського словника богословської термінології.

Положення, які виносяться на захист:

1. Фахова мова богослов'я, як сукупність усіх мовних засобів, які використовуються у богословській сфері комунікації для забезпечення порозуміння між людьми у цій галузі, існує на рівні лексики, синтаксису та тексту і включає в себе богословські терміни, утворюючи власну терміносистему.

2. Терміни німецької християнсько-богословської терміносистеми опираються на християнську систему поглядів, тісно переплетені із богослов'ям як наукою, слугують засобом номінації у сфері богослов'я, мають системний характер, утворюють власні тематичні групи та становлять ієрархічну структуру.

3. Німецька християнсько-богословська терміносистема при утворенні нових термінів послуговується морфологічним, семантичним, синтаксичним способами словотвору сучасної німецької мови, а також запозиченням іншомовних лексем. Найбільшу частину термінів німецької християнсько-богословської терміносистеми складають одиниці, утворені за допомогою словоскладання. Семантичні зв'язки християнсько-богословських термінів-комполітів та термінів-словосполучень реалізуються, як правило, на базі семантичних моделей категорії "властивість", що характерно для абстрактних понять, які утворюють основу досліджуваної терміносистеми. Вагому частку термінів становлять терміни-запозичення, серед яких найбільшу групу складають запозичення із латинської та грецької мов, що зумовлено історичними чинниками.

4. Фахова комунікація в богослов'ї, яка включає в себе, окрім фахового тексту, позамовні чинники (знання про Бога та Божественне Об'явлення, учасників процесу комунікації) відбувається в межах дискурсу богослов'я, який має власні стратегії та тактики, що можуть переплітатися з тактиками та стратегіями інших дискурсів. Домінуючими одиницями фахової комунікації в межах богослов'я виступають богословські терміни, які належать до християнсько-богословської терміносистеми та виступають елементами фахового тексту. Фаховий текст

богослов'я визначається змістовою та формально-логічною зв'язністю, яка реалізовується на рівні когезії, когерентності та темо-ремного членування тексту.

5. Німецькі фахові тексти християнського богослов'я виявляють високу ступінь термінологічної насиченості, оскільки зосереджені на дослідженні та тлумаченні основних понять та проблем богослов'я.

Апробація основних положень та результатів дисертаційного дослідження здійснювалася на Міжнародній науковій конференції “Національна культура у парадигмах семіотики, мовознавства, літературознавства, фольклористики” (Київ, 2007), Міжнародній науковій конференції “Сучасні проблеми германістики в Україні” (Дрогобич, 2008), Міжнародній науковій конференції “Мовно-культурна комунікація в сучасному соціумі” (Київ, 2008), Міжнародній науковій конференції “Сучасні дослідження з іноземної філології” (Ужгород, 2008), Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених “Етнічні мовно-культурні моделі світу в контексті українського перекладознавства: до 90-річчя Миколи Лукаша” (Київ, 2009), XVIII Міжнародній науково-практичній конференції Асоціації українських германістів “Роль німецької мови у трансфері освіти, науки та культури в Україні” (Ужгород, 2011), VI Міжнародній науковій конференції “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2012 р.), XIX Міжнародній науково-практичній конференції Асоціації українських германістів “Німецька мова в українському контексті: формування мовної компетенції, контрастивні дослідження та міжкультурна комунікація” (Одеса, 2012), Міжнародній науковій конференції “Мови та літератури в глобалізаційному світі: взаємодія та самобутність” (Київ, 2012), Міжнародній науковій конференції “Українська термінологія і сучасність” (Київ, 2013), Міжнародній науково-практичній конференції Асоціації українських германістів “Україна та німецькомовні країни в діалозі літератури, мов та культур” (Львів, 2013), Міжнародній науковій конференції “Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор” (Київ, 2013), 3-ій Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених “Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи” (Дрогобич, 2015), XXII Міжнародній конференції Асоціації українських германістів “Українська германістика в діалозі культур” (Львів, 2015), 1-шій Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті” (Дрогобич, 2015).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у 16 публікаціях, у тому числі 9 у фахових наукових виданнях ВАК України, 1 стаття у науковому іноземному фаховому виданні, 2 статті у науковому виданні, яке включене до міжнародної наукометричної бази РІНЦ, та 4 тезах за матеріалами конференцій.

Структура та обсяг роботи.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, кожен з яких містить висновки, загальних висновків та списку використаних джерел (317 позицій), переліку умовних скорочень, глосарію. Основний обсяг дисертації складає 171 сторінка. Загальний обсяг роботи – 214 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано її мету і завдання, описано об'єкт, предмет, матеріал та методи дослідження, розкрито його наукову новизну, висвітлено теоретичне та практичне значення, наведено дані про апробацію результатів роботи.

Перший розділ **“Основи лінгвістичного дослідження німецької християнсько-богословської терміносистеми”** присвячений висвітленню положень теоретичного мовознавства, пов'язаного із дослідженням питань фахової мови богослов'я та християнсько-богословської терміносистеми. Проілюстровано зв'язок між німецької фаховою мовою богослов'я та відповідною терміносистемою. Здійснено класифікацію та систематизацію німецьких християнсько-богословських термінів, з'ясовано ступінь вмотивованості німецьких християнсько-богословських термінів. Проведено короткий історичний екскурс з метою фрагментарної ілюстрації динаміки утворення та функціонування богословської терміносистеми німецької мови у давньоверхньонімецькій та середньовірхньонімецькій періоди.

Термін “богослов'я” вперше застосували у своїх працях ранні християнські апологети. Він позначає науку про Бога та його одкровення, а також про віру й сутність церкви, виступає синонімом до терміна “теологія”, уживаного у багатьох мовах, що походить від грецьких слів: *θεός* – “Бог” і *λογία* – “слово”, “поняття”, “вчення”.

Теологія як наука послуговується у фаховій комунікації фаховою мовою богослов'я, під якою ми розуміємо сукупність усіх мовних засобів, які використовуються у богословській сфері комунікації, щоб забезпечити порозуміння між фахівцями (богословами). Фахова мова богослов'я, яка існує на рівні лексики, синтаксису та тексту, включає в себе відповідні терміни. Богословський термін (услід за Д.І. Ганич) – це слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття зі сфери богослов'я.

Термін розглядається на сучасному етапі розвитку лінгвістики в різних термінологічних системах, має чітко окреслену та визначену сферу використання. Важливими ознаками терміна виступають системність, дефінітивність, однозначність, короткість та точність. Системність німецької християнсько-богословської терміносистеми проявляється у наявності термінологічного гнізда – вживання одного й того ж ядерного компонента у низці композитів, наприклад, термін *die Kirche* (церква) виступає ядерним компонентом таких термінологічних одиниць: *die Kirchenlehre* (вчення церкви), *der Kirchenvater* (отець церкви), *die Kirchenstrafe* (церковна кара), *das Kirchenjahr* (церковний рік), *der Kirchengeschichte* (церковна кураторія), *die Kirchenprovinz* (церковна провінція) тощо. Окрім термінологічного гнізда, системно-структурна організація лексики виявляється через гіперо-гіпонімічні стосунки між мовними одиницями, які відображають логічну підпорядкованість понять. Так, термінологічна одиниця *Sakrament* є гіперонімом для гіпонімів *Sakramente der christlichen Initiation*, *Sakramente der Heilung* та *Sakramente des Dienstes für die Gemeinde*. У свою чергу, гіпонім *Sakramente der christlichen Initiation* є гіперонімом для інших термінів-гіпонімів: *Sakrament der Taufe*, *Sakrament der Firmung* та *Sakrament der Eucharistie*.

Дефінітивність – одна із важливих ознак терміну, яка уможлиблює його відмежування від загальнолітературного слова та зберігає наукову інформацію: *die Liturgik* – die Lehre von der christlichen Liturgie als theologisches Fachgebiet. Однозначність, короткість та точність частково наявні у досліджуваній терміносистемі і виступають радше ідеалом. Високу точність означувального ними поняття виявляють запозичені терміни із латинської та грецької мов *das Filioque* (лат. und vom Sohn) (філіокве), *die Philokalia* (гр. Liebe zur geistigen Schönheit – Sammlung aus mystisch-asketischen Schriften) (філокалія), а також багатоконпонентні термінологічні одиниці: *der Kreuzweg* (хресна дорога), *das Glaubensbekenntnis* (визнання, символ віри).

Під час дослідження німецьких християнсько-богословських термінів була розроблена тематично-поняттєва класифікація, в якій групування слів відбувалося за логіко-поняттєвим та спільно-тематичним принципом, а також з урахуванням гіперо-гіпонімічних зв'язків, які виявлені між термінами досліджуваної терміносистеми. За цією класифікацією німецькі християнсько-богословські терміни утворюють такі тематичні групи: 1) терміни історичної теології (*historische Theologie*), до якої належать: патристика (*Patristik*) – *die Apostolischen Väter* (Отці Церкви); історія церкви (*Kirchengeschichte*) – *der Arianismus* (аріанство), *die Gnosis* (гностицизм), *die Inquisition* (інквізиція); 2) терміни зі сфери догматичної теології (*Dogmatik* або *Systematik*), які, у свою чергу, містять наступні підгрупи: терміни фундаментальної теології – *das Dogma* (догма); терміни христології – *die Christologie* (христологія), *die Menschenwerdung* (воплощення); терміни трінітології – *die Dreifaltigkeit* (тріїця); 3) терміни з галузі практичної теології (*praktische Theologie*) з такими підгрупами: пасторальна теологія (*Pastoraltheologie*) – *die Homiletik* (гомілетика), *die Predigt* (проповідь), *die Seelsorge* (душпастирство); церковне право (*Kirchenrecht*) – *der Dispens* (диспенза), *die Eparchie* (єпархія), *das Kanonische Recht* (канонічне право); літургіка (*Liturgiewissenschaft* або *Liturgik*), зокрема: обряди та богослужіння – *die Liturgie* (літургія), *das Kirchenjahr* (церковний рік), *die Vesper* (вечірня); свята – *das Ostern* (Пасха); церковні речі – *die Mitra* (митра), *der Altar* (престол); молитви – *das Troparion* (тропар); катехетика (*Religionspädagogik* або *Katechetik*) – *der Religionsunterricht* (урок релігії, викладання релігії), *die Religionspsychologie* (психологія релігії), *die Katechese* (катехеза); моральна теологія (*Moraltheologie*) – *die Sünde* (гріх), *die 10 Gebote* (10 Божих Заповідей); 4) терміни з галузі біблійної теології: біблістика – *das Alte Testament* (Старий Завіт), *das Neue Testament* (Новий Завіт); екзегетика (*Bibelwissenschaft*) – *die Hermeneutik* (герменевтика), *die Kleinen Propheten* (малі пророки).

Важливим елементом дослідження німецької християнсько-богословської терміносистеми є виявлення основних аспектів динаміки її утворення та функціонування у давньоверхньонімецький та середньоверхньонімецький періоди розвитку мови. Короткий фрагментарний історичний екскурс виявив, що з метою поповнення лексики для позначення теологічних понять у давньоверхньонімецькому періоді була запозичена значна кількість слів, які базувалися на латинських та грецьких основах шляхом прямого та непрямого запозичення: *abbat* < лат. *abbas*, *abbatem* (*der Abt* – абат), двн. *christanheit* < лат. *christianitas* (*die Christenheit* – християнство), двн. *munich* < лат. *monachus* < гр.

monachos (*der Mönch* – монах), двн. *monastre* < лат. *monasterium* < гр. *monasterion* (*das Münster* – собор). У середньовісній німецькій мові в утворенні нових німецьких християнсько-богословських термінологічних одиниць активно використовувалися абстрактні суфікси *-heit*, *-keit*, *-unge*, заперечні префікси *ent-*, *niht-*, *un-*, *ver-* та суфікс *los-*. Аналіз термінологічних одиниць виявив певну упорядкованість в утворенні німецьких термінів на основі латинських. Одиниці із латинським суфіксом *-(at)io* отримують німецький відповідник *-ung(e)*, із латинським *-tas* – німецький відповідник із суфіксом *-heit*. Зафіксовано також терміни, утворені шляхом основоскладання: *kirchhof* (*der Kirchhof* – церковне подвір'я), *gotessun* (*der Gottessohn* – Богочоловік). Для середньовісній німецької мови характерне вживання значної кількості запозичень із латинської та грецьких мов.

Другий розділ – **“Методи дослідження німецької християнсько-богословської терміносистеми”** – представляє методичну базу, обрану для аналізу німецької християнсько-богословської терміносистеми.

Аналіз за безпосередніми складниками, який ґрунтується на принципі поступового членування мовної одиниці на максимальні сегменти, у поєднанні із трансформаційним аналізом, що виявляється у властивості одиниці перетворюватися з однієї в іншу, використано з метою дослідження термінів-комполітів, термінів-дериватів та термінів-словосполучень. Компонентний аналіз, що базується на принципі розщеплення значення слова на семи, у поєднанні з дистрибутивним аналізом слугував для розмежування різних значень слова у дослідженні синонімії, антонімії, полісемії. Для проведення семантичного аналізу з метою визначення зв'язку між категоріями предметів, які виявлені у внутрішній формі, було використано (услід за Е.Ф. Скороходьком та Т.Р. Кияком) мову *RX*-кодів у їхньому аналітичному варіанті; суть його полягає в тому, що система семантичних зв'язків подається у вигляді формул, основним компонентом яких виступають символи *X* та *R* з відповідними індексами. Символи *X* у таких моделях позначають лексико-семантичні категорії, а *R* – семантичні відношення, тобто відображають тип семантичного зв'язку між компонентами слова чи словосполучення.

За допомогою системного підходу, за яким (услід за О.В. Яшенковою) розглядаємо об'єкт дослідження як сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють певну цілісну структуру і зумовлюють її інтегральні властивості, виявлені та досліджені комунікативні стратегії і тактики дискурсу богослов'я.

Квантитативний аналіз було використано у дослідженні німецьких фахових текстів богослов'я для виявлення абсолютної та відносної частоти вживання термінологічних одиниць, а також їхньої насиченості у богословських текстах.

Третій розділ **“Лексико-семантичні особливості німецької християнсько-богословської терміносистеми на сучасному етапі”** присвячений лексико-семантичному аналізу термінологічних одиниць німецької християнсько-богословської терміносистеми (близько 4000 одиниць). Визначені структурні та семантичні особливості утворення німецьких християнсько-богословських термінів з метою виявлення основних шляхів поповнення термінологічного фонду німецької богословської терміносистеми. Здійснено етимологічний аналіз запозичених

термінів. Досліджені метафори на базі фахових текстів та Святого Письма. Проведений також семантичний аналіз двокомпонентних термінів-комполітів та термінів-словосполучень із використанням RX-кодів для визначення структурно-семантичних моделей.

Вивчення структурних та морфологічних особливостей німецьких християнсько-богословських термінів у дослідженнях сучасної лінгвістики важливе, оскільки воно відображає рівень розвитку фахової мови теології та основні шляхи її формування. Відомості про принципи побудови термінів потрібні не тільки для того, щоб адекватно утворювати нові термінологічні одиниці, але й для правильного розуміння фахового тексту.

Виявлено, що найбільшу групу німецьких християнсько-богословських термінів утворюють терміни-комполіти (1395 термінологічних одиниць – далі ТО). Зафіксовані як детермінативні комполіти *das Gottesvolk* (народ Божий), *das Gottesgericht* (суд Божий), так і копулятивні *asketisch-mystisch* (аскетично-містичний), *heidnisch-gnostisch* (язичницький та гностичний). Досліджено термінологічні одиниці, в яких один і той самий компонент виступає складовою частиною терміна-комполіта: *der Gott* (Бог) зафіксовано у 52 термінах-комполітах: *die Gottesfurcht* (страх Божий), *die Gottesgnade* (милість Божа), *der Gottessohn* (Син Божий). Наявність одного й того ж детермінативу в ряді комполітів свідчить про спільні ознаки у відповідних понять. Морфологічний аналіз термінів-комполітів засвідчив, що із 1395 ТО більшість – 1247 термінів – це винятково іменникові утворення, 54 ТО – сполучення іменника й прикметника та 14 ТО, в яких усі елементи – прикметники. Вагому частку серед термінів-комполітів складають двохосновні комполіти – 1251 ТО – з наступними структурними моделями: S + S, *der Weihbischof* (помічний єпископ), S + S_s, *der Ordensgeistliche* (духівник ордену), *der Dominikanerorden* (чин домініканців) та S_s + S_s *die Religionspsychologie* (релігійна психологія). Висока продуктивність двокомпонентних моделей, до складу яких входять винятково іменники, зумовлена здатністю останнього відображати в основному слові базове поняття, і одночасно в означальному – певні ознаки даного поняття. Друга найбільш часто вживана модель двокомпонентних термінів – це S + A – 38 ТО: *kirchenrechtlich* (церковно-правовий). Третю групу складає структурна модель A + S – 32 ТО: *die Fundamentaltheologie* (фундаментальна теологія). Найменшу групу двокомпонентних термінів-комполітів зафіксовано зі структурною моделлю A + A – 22 ТО: *rechtgläubig* (правовірний). Терміни-комполіти, що складаються з трьох компонентів, зафіксовано у 142 ТО: S + S + S: *der Dankgottesdienst* (літургія подяка). Комполіти, до складу яких входять 4 компоненти, зафіксовано із моделлю S + S + S + S лише в 2 випадках.

Похідні терміни німецької християнсько-богословської терміносистеми складають другу за чисельністю групу (971 ТО). Продуктивним виявився суфіксальний спосіб (811 ТО), серед суфіксів найбільш вживаними виступають: -er (120 ТО): *der Prediger* (проповідник); -isch (112 ТО): *jesuitisch* (єзуїтський); -(t)ion (65 ТО): *die Evangelisation* (євангелізація); -in (52 ТО): *die Katholikin* (католичка); -ismus (46 ТО): *der Exorzismus* (екзорцизм); -ung (42 ТО): *die Kreuzung* (розп'яття); -um (40 ТО): *das Vatikanum* (Перший та Другий Ватиканські Собори). Як свідчить аналіз похідних термінів, словотвірні суфікси несуть в собі певне семантичне

навантаження: суфікс *-er* позначає духовних осіб чоловічої статі, які в багатьох випадках належать до того чи іншого монашого чину, або ж позначають особу, яка працює чи прислуговує в церкві, *-in* позначає осіб жіночої статі, які належать до певного монастиря або ж релігійних осіб, *-ung* має значення дії, процесу. Зустрічаються також терміни-похідні, утворені префіксальним способом (62 ТО). Найпродуктивнішими серед них виступають *ver-* (24 ТО): *verehren* (шанувати) зі значенням позитивного ставлення до істоти, *verdammten* (проклясти) зі значенням негативного ставлення до особи. Менш продуктивними виявилися префікси *erz-*, *ab-* (по 8 ТО): *der Erzbischof* (архієпископ), *abkanzeln* (проголошувати з казальниці); *un-*, *ur-* (по 5 одиниць кожен): *die Unschuld* (невинність), *die Urgemeinde* (рання церква); *archi-*, *er-*, *sub-*, *vor-*, *unter-*, *prä-* (по 2 ТО): *der Archidiakon* (архидиякон), *erlösen* (відкупити) у значенні досягнення мети, *der Subdiakon* (піддиякон), *die Vormesse* (слово Боже на літургії), *die Unterkirche* (крипта, нижня церква), *die Prävilgata* (збірка латинських перекладів до Вульгати). Зафіксовані префікси мають у собі певне значення. Так, запозичений із латинської мови префікс *prä-* надає іменникам значення “передувати чомусь”, запозичений суфікс *sub-* вказує на підпорядкованість, *un-* виражає заперечення, *ur-* підкреслює значення “давності”.

Німецька християнсько-богословська терміносистема послуговується незначною мірою також суфіксально-префіксальним способом утворення нових термінологічних одиниць (98 ТО). Найбільш вживаними серед таких похідних виступають суфікси *-ung* (25 ТО); *-isch* (11 ТО), *-(t)ion* (10 ТО), *-e* (8 ТО), *-lich* (7 ТО), *-er*, *-ismus*, *-ig* (по 5 ТО). Щодо префіксів, то тут зафіксовані такі: *un-* (23 ТО), *a-* (19 ТО), *ab-* (13 ТО), *ex-* (7 ТО), *er-* (6 ТО), *anti-*, *ur-*, *archi-*, *auf-*, *be-*, (по 3 ТО), *prä-*, *unter-*, *trans-*, *ent-*, *all-*, *gegen-* (по 2 ТО); *über-* (1 ТО). Наприклад: *urchristlich* (ранньохристиянський), *das Archidiakonat* (архидияконат), *die Exkommunikation* (виключення з церкви), *unterirdisch* (підземний, те, що стосується потойбічного світу), *die Transfiguration* (преображення), *gegenreformatorisch* (антиреформаторський), *überirdisch* (неземний, божественний).

Терміни-словосполучення (463 одиниці) виявили досить високу продуктивність. За кількістю компонентів зафіксовані бінарні (390 ТО), наприклад *Gebote Gottes* (Закони Божі), а також тричленні прийменникові або без прийменника (72 ТО): *Hohepriesterliches Gebet Jesu* (Архієрейська молитва Ісуса Христа). За морфологічною структурою найбільші за чисельністю бінарні терміни-словосполучення зі структурними моделями: *a + S* (214 ТО): *das Jüngste Gericht* (Страшний суд), *S + S* (146 ТО): *Auferstehung der Toten* (воскресіння мертвих). Менш продуктивними виявилися структурні моделі *Num + S* (15 ТО): *die 10 Gebote* (Десять Божих Заповідей), *S + V* (14 ТО): *das Glaubensbekenntnis ablegen* (визнати віру в Бога).

Термінів-аббревіатур зафіксовано 399 одиниць; серед них найбільша група – ініціальні (236 ТО): *DBK* – *Deutsche Bischofskonferenz* (німецька єпископська конференція), друга група – складові (80 ТО): *Gen* – *Genesis* (Книга Буття), третя група за чисельністю – неініціальні (72 ТО), утворені шляхом транскрипції чи транслітерації: *LG* – *Lumen gentium* (*Dogmatische Konstitution über die Kirche*) (Світло Світу, Догматична конституція про Церкву), четверта – мішана аббревіація (11 ТО): *FMCap* – *Fratres Minores Capucini* (брати менші, капуцини). Попри те, що

абревіатури створюють певні труднощі у комунікації і потребують фахової компетенції, вони служать джерелом утворення нових термінів.

Найменшу групу утворюють автохтонні термінологічні одиниці – 432 терміни: *das Amen* (амінь), *der Kanon* (канон), *der Himmel* (небо), *die Hölle* (пекло).

Аналіз термінів-синонімів німецької християнсько-богословської терміносистеми виявив 214 синонімічних рядів, кожен з яких містить від двох до дев'яти синонімічних одиниць. Найбільшу групу – 144 рядів – складають терміни-синоніми із двох термінологічних одиниць: *der Dekalog* – *die Zehn Gebote* (Десять Божих Заповідей). Друга за чисельністю група – 42 ряди – становлять сукупності термінів із трьох одиниць: *die Ketzerei* – *die Häresie* – *die Irrlehre* (єресь, неправдиве вчення). Дванадцять синонімічних рядів містять по чотири синоніми: *göttlich* – *heilig* – *selig* – *himmlisch* (божественний, святий). Зафіксовано 6 синонімічних рядів, які складаються з п'яти термінологічних одиниць у ряді: *irdisch* – *diesseitig* – *weltlich* – *zeitlich* – *sterblich* (земний). Кількість рядів, що налічують 6 термінів-синонімів, становить 4 сукупності: *die Nonnen* – *die Ordensfrau* – *die Ordensschwester* – *die Gottesbraut* – *die Himmelsbraut* – *die Klosterfrau* (монахиня). Зафіксовано по 2 синонімічні ряди із семи, восьми та дев'яти одиниць: *spirituell* – *geistig* – *geistlich* – *kirchlich* – *klerikal* – *religiös* – *sakral* (духовний); *gläubig* – *fromm* – *glaubensstark* – *religiös* – *glaubensvoll* – *kirchenfromm* – *frommherzig* – *gottgläubig* (віруючий, релігійний); *der Priester* – *der Pfarrer* – *der Geistliche* – *der Parochus* – *der Diener Gottes* – *der Diener des Herrn* – *der Gottesmann* – *der Pfaffe* – *der Pastor* (священик, слуга божий, пастор). Термінологічні дублети у християнсько-богословській терміносистемі німецької мови – явище досить помітне, особливо з огляду на той факт, що і до сьогодні паралельно з термінами національних мов активно використовуються грецькі та латинські термінологічні одиниці: нім. *der Bischofshut* – гр. *die Mitra*, нім. *die Gotteserscheinung* – гр. *die Epiphanie*, нім. *die Himmelskönigin* – лат. *regina coeli*, нім. *das Fegefeuer* – лат. *das Purgatorium*. Антонімічні відношення німецької християнсько-богословської терміносистеми виявлено у 68 антонімічних пар, серед яких контрарні антоніми – тільки 2 ТО. Контрадикторні антоніми становлять 97,06 % від усіх зафіксованих антонімічних груп: *sterblich* (смертний) – *unsterblich* (безсмертний), *katholisch* (католицький) – *akatholisch* (не католицький, той, хто не вважає себе католиком), *das Neue Testament* (Новий Завіт) – *das Alte Testament* (Старий Завіт). Антонімія реалізується за допомогою словотворчих префіксів un-: *die Fehlbarkeit* (помилність) – *die Unfehlbarkeit* (непомилність), a-: *moralisch* (моральний) – *amoralisch* (аморальний), über-: *irdisch* (земний) – *überirdisch* (неземний), ex-, in-: *exkardिनieren* (екскардинувати, відпустити священика власної єпархії в іншу) – *inkardinieren* (інкардинувати, приписати священика до єпархії), anti-: *der Klerikalismus* (клерикалізм) – *der Antiklerikalismus* (антиклерикалізм), ent-: *die Mythologisierung* (міфологізація) – *die Entmythologisierung* (деміфологізація).

Полісемія у терміносистемі – явище небажане, однак неминуче з огляду на постійний взаємозв'язок мови та людини, яка в процесі свого пізнання послуговується вже існуючими засобами. У процесі дослідження німецьких християнсько-богословських термінів було виявлено 172 полісемічні термінологічні одиниці, більшість із яких – двозначні (104 ТО): *die Genesis* вживається в першому

значенні як “створення світу”, у другому – “Перша книга Мойсея” (Перша книга Святого Письма Старого Завіту); групу тризначних термінів становить 41 одиниця: *der Logos* 1) “промова, мова, інтелект” (у філософії); 2) “слово Боже як об’єктивно відображена воля Божа та могутність створення всесвіту” (Бут. 1,3; Пс. 33,6; Йо. 1, 1-3); 3) “Ісус як вочленене Слово та Боже об’явлення” (Йо. 1,14; Од. 19,13); із 4 значеннями зафіксовано 23 термінологічні одиниці: *christlich* позначає: 1) “те, що відповідає вченню Ісуса Христа”; 2) “той, хто визнає себе християнином”; 3) “той, що визначений християнством, знаходить свої коріння в ньому”; 4) “відповідний із християнською церквою, той, що слідує традиціям церкви”. Термінів, що містять по 5 та 6 значень, зафіксовано по 2 випадки кожен: *die Kurie* означає: 1) “одиниця поділу давньоримських сімейних союзів”; 2) “місце зібрання давньоримського сенату”; 3) “сукупність папських установ для управління католицькою церквою”; 4) “оточення Папи”; 5) “єпископський ординаріат”; термін *der Kanon* має 6 значень: 1) “сукупність біблійних канонічних книг”; 2) “догмат церкви”; 3) “в Літургії головна частина – Канон”; 4) “канонічне право”; 5) “список католицьких святих”; 6) “багатоголосний музичний твір”.

У процесі дослідження було виявлено, що метафори, які у фаховій комунікації довгий час вважалися табу, характерні для німецької християнсько-богословської терміносистеми. Метафора виступає важливим мовним засобом для позначення уявлень, які не мають відповідного найменування. Проте часто застосовуються метафоричні вислови навіть тоді, коли в мові вже є одиниця, що називає ту чи іншу річ, те чи інше поняття. За допомогою метафор пересічним людям легше було зрозуміти складні богословські поняття. Для створення метафор використано найбільш живі та яскраві уявлення. Зафіксовано мотивовані метафори, які містять семантичний елемент, що чітко зв’язує метафоричне значення із вихідним: *Trägt man denn Feuer in seinem Gewand, ohne dass die Kleider in Brand geraten? Kann man über glühende Kohlen schreiten, ohne sich die Füße zu verbrennen? So ist es mit dem, der zur Frau seines Nächsten geht. Keiner bleibt ungestraft, der sie berührt* (Прип. 6,27), а також асоціативні метафори, за допомогою яких людина створює асоціації з реальними предметами: *Herr, du mein Fels, meine Burg, mein Retter, mein Gott, mein Fels, bei dem ich mich berge, / mein Schild und sicheres Heil, meine Feste, / meine Zuflucht, mein Helfer, / der mich vor der Gewalttat rettet* (2 Сам. 22, 2-3). Характерною рисою термінів-метафор християнсько-богословської терміносистеми є також наявність одночасно декількох метафоричних термінів, які позначають одне й те саме поняття, суб’єкт чи явище. Однак відмінність може виявлятися тоді, коли необхідно вказати на певні нюанси, які з прагматичної точки зору можуть виявитися суттєвими. Так, *Царство небесне* у Святому Письмі порівнюється із “зерном гірчиці”, “закваскою”, “скарбом”, “перлиною” та “сіттю”: *Mit dem Himmelreich ist es wie mit einem Senfkorn, das ein Mann auf seinen Acker säte* (Мт. 13, 31).

У результаті проведеного генетичного дослідження запозичень німецьких християнсько-богословських термінів встановлено, що найбільшу групу складають термінологічні одиниці латинського походження – 1508 термінів, що становить 67,62% від загальної кількості опрацьованих запозичень. Передусім, це запозичення, пов’язані з систематичною теологією (*die Inkarnation* – вочленення), устроєм та структурою церкви (*Habemus papam* – маємо Папу), церковним

канонічним правом (*die Infallibilität* – непомильність папи), а також літургічними та обрядовими сферами (*die Adoration* – адорація). Така висока частотність латинізмів у досліджуваній терміносистемі зумовлена не тільки тим фактором, що латинська мова довго залишалася панівною у сфері богослов'я, але й тим, що на сьогодні вона зберігає статус богословської мови. Другими за чисельністю виступають запозичення з грецької мови – 585 ТО. Серед грецьких запозичень визначено наступні тематичні групи: систематична теологія (*die Agape* – Божа любов), Святе Письмо (*der Exodus* – Вихід), терміни, пов'язані з церковним урядом (*der Exarch* – екзарх). У словнику зафіксовані також термінологічні одиниці, запозичені із старовірської мови (92 ТО). Це, як правило, поняття, пов'язані з юдаїзмом та Святим Письмом (*der Sabbat* – сабат, сьомий день, вільний від роботи у юдеїв). Зафіксовано також запозичення із сучасних європейських мов: італійської – 14 ТО (*die Mandorla* – німб), французької – 13 ТО (*das Skapulier* – скапулярій). Незначну кількість запозичень складають лексичні одиниці із арамейської, перської, та сірійської мов.

Семантичні зв'язки термінів німецької християнсько-богословської терміносистеми досліджувалися за допомогою семантичних моделей на базі двокомпонентних термінів-комполит та термінів-словосполучень. Було виявлено, що у категорії “рух” (262 ТО) існують моделі $R_{001}X_{020}R'_{053}X_{040}$ “рух, що має суб'єктом тіло”: *die Pilgerfahrt* (паломництво), $R_{001}X_{020}R'_{053}X_{060}$ “рух, що має об'єктом властивість”: *die ökumenische Bewegung* (єкуменічний рух), $R_{001}X_{020}R'_{061}X_{060}$ “рух, що має атрибутом властивість”: *die zweite Auferstehung* (друге воскресіння); в категорії “тіло” (460 ТО) зафіксовані модель $R_{001}X_{040}R'_{061}X_{060}$ “тіло, яке має атрибутом властивість”: *die Parochialkirche* (парафіяльна церква), модель $R_{001}X_{040}R'_{061}X_{040}$ “тіло, що має атрибутом тіло”: *der Sohn Gottes* (Син Божий), модель $R_{001}X_{040}R'_{061}X_{020}$ “тіло, що має атрибутом рух”: *der gestürzte Engel* (пропавший ангел) та модель $R_{001}X_{040}R'_{050}X_{040}$ “тіло, що має суб'єктом тіло”: *der Jakobusbrief* (по послання апостола Якова); в категорії “властивість” (919 ТО) встановлені моделі $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}$ “властивість, яка має атрибутом властивість”: *die heilige Messe* (богослужіння), $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{040}$ “властивість, яка має атрибутом тіло”: *das Patronatfest* (свято покровителя), $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{020}$ “властивість, яка має атрибутом рух”: *der Tag der Auferstehung* (день воскресіння). Найбільш продуктивною виявилася модель $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}$ “властивість, яка має атрибутом властивість” (545 ТО), що свідчить про високий рівень абстрактності у досліджуваній терміносистемі. Найменшу групу складають семантичні моделі категорії “рух” $R_{001}X_{020}R'_{061}X_{060}$ “рух, який має атрибутом властивість”. Конструювання семантичних моделей дає змогу виявити найбільш продуктивні з них, що, у свою чергу, уможливує їх подальший семантичний розвиток, а також словотворення. Дослідження відношення структурних та семантичних моделей виявило, що одна семантична модель реалізується у різних структурних моделях: семантична модель $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}$, яка налічує 566 термінологічних одиниць,

корелює з такими структурними групами: $\frac{S + S_s}{R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}}$ (393 ТО), $\frac{S + A}{R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}}$ (25 ТО), $\frac{a + S}{R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}}$ (136 ТО), $\frac{A + A}{R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}}$ (12 ТО).

У четвертому розділі – “**Лінгвопрагматичні особливості текстів фахової мови теології**” – висвітлено основні поняття дискурсу та тексту, визначено стратегії та тактики богословського дискурсу, встановлені засоби змістовної та формально-логічної зв'язності німецьких богословських фахових текстів, подано їхню класифікацію, досліджено наявність термінологічних одиниць німецької християнсько-богословської терміносистеми у богословських текстах за кількісними показниками, розглянуть структурні та морфологічні особливості молитовних текстів. Практичний матеріал дослідження склали тексти енциклік, катехизму католицької церкви, науково-богословські тексти та молитви (близько 1500 сторінок).

Фахова комунікація у богослов'ї забезпечується дискурсом теології, елементами якого виступають богословський фаховий текст та екстралінгвальні фактори – знання про Бога та Божественне Об'явлення, учасники комунікації – адресат – богослови, священники, представники церковної ієрархії, а також віряни. Дискурс богослов'я містить настанови до духовного та морального життя, які базуються на Святому Письмі, Божественному Об'явленні та традиції Церкви, має усну та писемну форму вияву та відбувається в межах конкретних каналів спілкування: літургичні відправи, молитви, богословські конференції, лекції на богословських факультетах, навчання в богословських семінаріях. Дискурс богослов'я регулюється також конкретними стратегіями, зокрема, інформативно-комунікативною, що містить сукупність мовленнєвих дій, основне завдання яких – це подання та отримання інформації. У богословському дискурсі це стосується передусім питань віри, яку можна назвати віросповідальною, що на рівні мовленнєвих актів реалізується за допомогою здебільшого репрезентативів, які виражають істинність та несуперечливість. Дискурс богослов'я послуговується й емоційно-впливовою та регулятивно-спонукальною комунікативними стратегіями. За допомогою емоційно-впливової стратегії виражається емоційний стан співрозмовника, а регулятивно-спонукальної – безпосереднє спонукання до виконання дії, що реалізується за допомогою таких мовленнєвих актів: експресивів, директивів та комісивів. До стратегій богословського дискурсу відносимо також молитовну та сповідальну стратегії, які можуть належати як до релігійного, так і до богословського дискурсу, оскільки вони переплітаються. Сповідальна стратегія, на відміну від молитовної, передбачає присутність священника; в її межах виокремлюють наступні тактики: іспит сумління, розкаяння, примирення, повчання, покута та розрешення. Об'єднавши всі сакраменти в одну стратегію, до яких належить і сповідь, виділено сакраментальну стратегію, яка включає в себе, окрім сім святих тайн, також і молитовну, оскільки це відбувається у богослужінні через молитву. У дискурсі богослов'я в межах регулятивно-спонукальної комунікативної стратегії, яка направлена на керування поведінкою комуніканта, виокремлено стратегію декалога, яка спонукає учасника комунікації до виконання певних дій:

дотримання десятих заповідей Божих, удосконалення в Божих та моральних чеснотах, які характеризуємо як тактики. Змістовна та формально-логічна зв'язність німецьких богословських фахових текстів визначається на рівні когезії та когерентності. На рівні когезії це проявляється через логічні зв'язки у реченні, які реалізуються сполучниками сурядності та підрядності: *Das Sakrament wird nicht durch die Gerechtigkeit des Menschen, der [das Sakrament] spendet oder empfängt, sondern durch die Kraft Gottes vollzogen. Weil der Mann die Vaterschaft Gottes selbst auf Erden sichtbar macht und nachvollzieht, ist er berufen, die gleichmäßige Entwicklung aller Mitglieder der Familie zu gewährleisten.* Когерентність у німецьких фахових богословських текстах представлена повною рекурентністю, яка виявляється у повторенні лексичних одиниць: *Wenn die Familie der erste "Weg der Kirche" ist, muss man hinzufügen, dass auch die Zivilisation der Liebe "Weg der Kirche" ist, der in der Welt verläuft und die Familien und die anderen nationalen und internationalen gesellschaftlichen Institutionen eben wegen der Familie und durch die Familien auf diesen Weg ruft. Denn die Familie hängt in vielfacher Hinsicht von der Zivilisation der Liebe ab, in der sie die Gründe ihres Seins als Familie findet. Und gleichzeitig ist die Familie das Zentrum und das Herz der Zivilisation der Liebe.* Проформи у вигляді займенників функціонують як еквіваленти: *Die Kirchenväter haben im Zuge der christlichen Überlieferung von der Familie als "Hauskirche", als "kleiner Kirche", gesprochen. Sie bezogen sich somit auf die Zivilisation der Liebe als auf ein mögliches System des Lebens und des menschlichen Zusammenlebens.* Субституції представлені у вигляді еквівалентів і реалізуються за допомогою синонімів: *Christus Jesus, unser Herr, Sohn Gottes – werden später der hl. Irenäus und viele andere Kirchenväter im Osten und im Westen sagen –, ist Menschensohn geworden, damit der Mensch Sohn Gottes werden kann.*

Важливим аспектом фахового тексту виступає членування речення за принципом "тема-рема", що релевантно для правильної побудови повідомлення з метою висловлення відповідних настроїв, реакцій та бажань. За принципом позиціонування у реченні у богословських фахових текстах німецької мови виявлено лінійну структуру теми-реми: відома інформація стоїть на першому місці, нова інформація – після неї: *Die Engel (Тема) sind geistige Geschöpfe, die Gott unablässig verherrlichen und seinem Heilsplan für die anderen Geschöpfe dienen (Рема).* Допускається перенесення теми після реми з метою виділення інформації, що подається у ремі. Така перестановка можлива і зумовлена специфікою німецької граматики: *In der Auferstehung (Рема) erfüllen sich die Verheißungen des Alten Bundes (Тема).* За контекстуальним аспектом (услід за Ф. Денешем) виявлено просту лінійну прогресію: *Das Sakrament der Ehe (Тема 1) ist ein Zeichen für den Bund zwischen Christus und der Kirche (Рема 1). Er (Тема 2) gibt den Gatten die Gnade einander mit der Liebe zu lieben, mit der Christus die Kirche liebt (Рема 2). Die Gnade des Sakramentes (Тема 3) vervollkommnet so die menschliche Liebe der Gatten, stärkt ihre unauflösliche Einheit und heiligt sie auf dem Weg zum ewigen Leben (Рема 3);* константну прогресію: *Die Gebote (Тема 1) stellen also die Grundvoraussetzung für die Nächstenliebe dar (Рема 1); zugleich dienen sie (Тема 1) ihrer Überprüfung (Рема 2). Sie (Тема 1) sind die erste notwendige Etappe auf dem Weg zur Freiheit (Рема 3);* прогресію з розщепленою ремою: *Die menschlichen Tugenden (Тема 1) sind feste Neigungen des*

Verstandes und des Willens, die unsere Handlungen regeln, unsere Leidenschaften ordnen, und unser Verhalten der Vernunft und dem Glauben entsprechend leiten (Рема 1). *Sie* (Тема 1) *lassen sich nach vier Kardinaltugenden ordnen Klugheit, Gerechtigkeit, Tapferkeit und Mäßigung* (Рема 2). *Die Klugheit* (Тема 3) *befähigt die praktische Vernunft in allen Umständen das wahre Gut zu erkennen und die rechten Mittel zu wählen um es auszuführen* (Рема 3). *Die Gerechtigkeit* (Тема 4) *besteht im beständigen festen Willen Gott und dem Nächsten das zu geben was ihnen zusteht* (Рема 4).

Дослідження кількісних параметрів виявило, що німецькі фахові тексти богослов'я вирізняються високим ступенем термінологічної частотності (30,21%) та насиченості (55,17%), що підтверджує їхню приналежність до категорії фахових текстів та дає підґрунтя для проведення зіставного аналізу, а також перекладу. Визначення абсолютної та відносної частотності вживання термінологічної одиниці *der Gott* (Бог) на основі 28 молитовних текстів показало, що абсолютна частотність складає 56 терміновживань, відносна частотність у вибірці тексту з 2644 одиниць становить 0,02118%. Визначення частотності вживання термінів у фаховій мові богослов'я у комбінації з іншими критеріями важливе для укладання фахового словника.

Молитовні тексти німецької мови мають певну структуру, елементами якої виступають звертання, прохання, аргументація та закріплюючий елемент “амінь”. Ці елементи, у свою чергу, можуть піддаватися варіаціям відповідно до комунікативної мети. На морфологічному рівні іменник у досліджуваних молитвах виявив досить високу частотність, яка складає 24 % від загальної кількості слів у текстах молитов. Частка дієслова у молитовних текстах складає 11,3%. Аналіз дієслівних форм німецьких молитов виявив такі особливості: форми теперішнього часу (Präsens) становлять 84,3 %, минулого розмовного часу (Perfekt) – 10,7%, минулого розповідного часу (Präteritum) – 4,3%. Найбільш вживаним способом виявився дійсний (Indikativ), який становить 56,2%. Високу частотність використання виявив наказовий спосіб (Imperativ) – 36,5%, що зумовлено самою функцією названого способу, яка спрямована на надання експресивності подяці, проханням та молінню. Умовний спосіб (виключно форми Konjunktiv I), який також служить для висловлення прохання та наказу, зафіксований у 22 випадках, що становить 7,3% від загальної кількості опрацьованих форм. Категорія стану розподіляється наступним чином: 99,3% становлять форми активного стану і тільки 0,7% пасивного, що свідчить про непродуктивність даної форми для молитовних текстів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження лексико-семантичних та лінгвопрагматичних особливостей німецької християнсько-богословської терміносистеми виявило, що німецькі християнсько-богословські терміни – це одиниці, які позначають поняття зі сфери богослов'я та утворюють власну терміносистему. Системність, яка виявляється через термінологічні гнізда та гіпер-гіпонімічні зв'язки, а також дефінітивність виступають важливими ознаками німецьких християнсько-богословських термінів. Однозначність термінів не абсолютна, бо полісемія і синонімія наявні в досліджуваній терміносистемі.

Структурний метод дозволив виявити шляхи поповнення німецької християнсько-богословської терміносистеми новими термінологічними одиницями. Найпродуктивнішим типом утворення нових термінологічних одиниць німецької християнсько-богословської терміносистеми виявилось словоскладання (38,1%). За морфологічною структурою зафіксовані терміни-композиції, утворені від іменників (92,9%), сполучення іменника й прикметника (6,1%), а також одиниці, в яких усі елементи – прикметники (1%); за структурою двокомпонентні терміни-композиції становлять 89,68%; трикомпонентні терміни-композиції – 10,18%, чотирикомпонентні – лише 0,14%. Похідні терміни досліджуваної терміносистеми складають 26,5%, терміни-сполучення – 12,7%, терміни-кореневі слова – 11,8%, терміни-аббревіатури – 10,9%. Дослідження термінів-композицій та термінів-сполучень виявило структурно-семантичні моделі цих одиниць, серед яких найбільшу групу – 56 % – становлять терміни із категорії “властивість” із моделями $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}$ “властивість, яка має атрибутом властивість”, $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{040}$ “властивість, яка має атрибутом тіло”, $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{020}$ “властивість, яка має атрибутом рух”.

Фахова комунікація у богослов'ї відбувається в межах дискурсу богослов'я, який переплітається з релігійним дискурсом. Елементи дискурсу богослов'я – це фаховий богословський текст та екстралінгвальні чинники. Дискурс богослов'я містить настанови до духовного та морального життя, які базуються на Святому Письмі, Божественному Об'явленні та традиції Церкви, має усну та писемну форму вияву і відбувається в межах конкретних каналів спілкування. Дискурс богослов'я регулюється конкретними стратегіями: віросповідальною (тактики: віра в єдиного Бога, догмати церкви, правди віри); молитовною (тактики звеличування, покаяння, подяки, прохання); сакраментальною (тактика: життя з Богом через прийняття святих тайн); декалога (тактики: дотримання десятих заповідей Божих, удосконалення в Божих та моральних чеснотах). Фаховий текст богослов'я визначається високою часткою термінологічної насиченості, змістовною та формально-логічною зв'язністю.

Дисертаційне дослідження вирішило поставлені перед ним завдання, однак цим не вичерпується дослідження німецької християнсько-богословської терміносистеми. В подальшому можливо розгорнути дослідження богословських фахових текстів, зосередивши увагу на різних їх формах, таких як сучасні гомілетичні тексти, проповіді, церковні документи, класичні молитви, зіставляючи при цьому їхні переклади німецькою та українською мовами з класичної латини.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вереш М. Т. Теологія у контексті історичного розвитку німецької мови та суспільства / М. Т. Вереш // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – Київ, КВЦУ, 2008. – Вип. 24. – Ч.1. – С.132 – 137.
2. Вереш М. Т. Теологічна термінологія німецької мови та особливості її перекладу українською / М. Т. Вереш // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2008. – Вип. 6. – С.412 – 419.

3. Вереш М. Т. Терміни-словосполучення у теологічній термінології німецької мови / М. Т. Вереш // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2009. – Вип. 7. – С. 42–48.
4. Вереш М. Т. Абревіатура у німецькій теологічній термінології / М. Т. Вереш // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – Київ, КВЦУ, 2009. – Вип. 26. – Ч.1. – С. 157 – 161.
5. Вереш М. Т. Морфологічний аналіз німецьких молитовних текстів / М. Т. Вереш // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. – Вип. 30. – С. 318 – 322.
6. Вереш М. Т. Лексичні особливості німецької фахової мови теології у давньоверхньонімецькій та середньовісньонімецькій періоди / М. Т. Вереш // Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. – Ужгород, 2011. – Вип. 9. – С. 83 – 90.
7. Вереш М. Т. Етимологічний аналіз німецьких християнсько-богословських та церковних термінів-запозичень / М. Т. Вереш // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки – Луцьк : Волинський національний університет ім. Л. Українки, 2012. – № 22 (247). – С. 188 – 191.
8. Вереш М. Т. Структурні особливості німецьких християнсько-богословських термінів-комполит / М. Т. Вереш // Мовні і концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2013. – Вип. 43 . – С. 219 – 226.
9. Вереш М.Т. Загальна лінгвістична характеристика християнсько-богословської терміносистеми / М. Т. Вереш // Термінологічний вісник. Збірник наукових праць. – К. : Інститут української мови НАНУ, 2013. – Вип. 2 (2) – С. 104 –107.
10. Вереш М.Т. Структурные и семантические особенности немецких христианско-богословских производных терминов / М. Т. Вереш // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2014. – № 2 (32) – С. 42 – 44.
11. Вереш М. Метафори у богословській фаховій комунікації німецької мови / Марія Вереш // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2014. – Вип. 9. – С. 162 – 166.
12. Вереш М. Полісемія у німецькій християнсько-богословській терміносистемі / Марія Вереш, Вікторія Синьо // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 11. – С. 110 – 114.
13. Вереш М. Синонімія у німецькій християнсько-богословській та церковній термінології / М. Вереш // Німецька мова в українському контексті: формування мовної компетенції, контрактивні дослідження та міжкультурна комунікація : матер. ХІХ Міжнародної науково-практичної конференції Асоціації українських германістів. – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 37–39.
14. Вереш М. Аналіз німецьких релігійних та богословських комполит, утворених від “Kirche” та “Gott” / Марія Вереш // Роль німецької мови у трансфері освіти, науки та культури в Україні : Матеріали ХVІІІ Міжнародної науково-практичної

конференції Асоціації українських германістів. – Ужгород : ФОП Бреза, 2011. – С. 40 – 41.

15. Вереш М. Класифікація богословських фахових текстів / Марія Вереш // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи : тези 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка) / [редактори-упорядники: В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 123 – 125.
16. Вереш М. Гіперо-гіпонімічні відношення термінів німецької християнсько-богословської терміносистеми / Марія Вереш // Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті : Матеріали I-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 19 – 20 листопада 2015 року / [редактори-упорядники: І. Зимомря, В. Ільницький]. – Ченстохова – Ужгород – Дрогобич : Посвіт, 2015. – С. 42 – 43.

Анотація

Вереш М. Т. Лексико-семантичні та лінгвопрагматичні особливості німецької християнсько-богословської терміносистеми. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню лексико-семантичних та лінгвопрагматичних особливостей німецької християнсько-богословської терміносистеми. Вперше проаналізовані терміни німецької фахової мови богослов'я на рівні лексики та тексту. Досліджено властивості німецьких християнсько-богословських термінів за аспектами системності та дефінітивності, а також проведено тематичну класифікацію термінів. Зафіксовані структурні та семантичні особливості, за якими утворюються нові німецькі християнсько-богословські термінологічні одиниці. Найбільшу групу становлять терміни-композиції утворені від іменників із структурними моделями $S + S$, $S + S_s$ та $S_s + S_s$. Серед семантичних моделей найбільш продуктивною виявилася $R_{001}X_{060}R'_{061}X_{060}$ “властивість, яка має атрибутом властивість”. Визначено дискурс богослов'я, в межах якого відбувається фахова комунікація у богослов'ї, а також стратегії та тактики, за допомогою яких регулюється цей дискурс. На рівні фахового богословського тексту розглянуто когезію, когерентність та темо-ремне членування тексту, засоби змістової та формально-логічної зв'язності та виявлено їхні особливості. Здійснено квантитативний аналіз вживання термінологічних одиниць за аспектом термінологічної насиченості та частотності. Охарактеризовані структурні та морфологічні особливості молитовних текстів.

Ключові слова: християнсько-богословська терміносистема, богословський термін, фахова мова богослов'я, структурна модель, словотвірна особливість, семантична особливість, дискурс богослов'я, фаховий текст.

Аннотация

Вереш М.Т. Лексико-семантические и лингвопрагматические особенности немецкой христианско-богословской терминосистемы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2016.

Диссертация посвящена исследованию лексико-семантических и лингвопрагматических особенностей немецкой христианско-богословской терминосистемы. Впервые анализируются термины немецкого богословского специального языка на уровне лексики, а также текста. Исследуются такие свойства немецких христианско-богословских терминов как системность и дефинитивность. Проведена тематическая классификация терминологических единиц. Установлены структурные и семантические особенности образования новых терминологических единиц немецкой христианско-богословской терминосистемы. Выделен дискурс богословия, в котором происходит богословская коммуникация, а также стратегии и тактики, с помощью которых регулируется этот дискурс. На уровне специального богословского текста рассмотрено также когезию и когерентность, деление текста на тему-рему. Проведен количественный анализ употребления терминологических единиц на основе принципа терминологической насыщенности и частотности. Охарактеризованы структурные и морфологические особенности текстов молитв.

Ключевые слова: христианско-богословская терминосистема, богословский термин, богословский специальный язык, структурная модель, словообразовательная особенность, семантическая особенность, дискурс богословия, специальный текст.

Summary

Veresh M. T. Lexical and semantic, linguistic and pragmatic peculiarities of German Christian theological terminology. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology, Specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Lviv Ivan Franko National University. – Lviv, 2016.

The thesis is devoted to the study of lexical and semantic, linguistic and pragmatic peculiarities of German Christian theological terminology.

For the first time, the German terms of professional theological language at the level of vocabulary and text have been analyzed. The properties of German Christian theological terminology according to the systematic aspect and the aspect of definitiveness have been studied. While studying the German Christian theological terms a content-conceptual classification was created. The grouping of words was performed according to the conceptual and logical principle co-thematically taking into account the hyperhyponymic relations of terminological units in the studied terminology. According to this classification the German Christian theological terms form the following thematic groups: 1) terms denoting historical theology: patristic and church history; 2) terms of Dogmatic theology 3) terms of the field of practical theology denoting the notions of pastoral theology, catechetics, moral theology, canon law, liturgy, including: feasts, worship, church utensils and prayer; 4) biblical theology and biblical studies.

Structural and semantic features which formed the new German Christian theological terminology units have been recorded. Professional communication in theology takes place within the discourse of theology, which is interwoven with religious discourse. Elements of theological discourse are professional theological texts and extralinguistic factors. The theological discourse contains instructions for the spiritual and moral life based on the Holy Scriptures, Divine Revelation and the Tradition of the Church. There are oral and written forms which occur within specific channels of communication. The discourse of theology is regulated by specific strategies: profession of faith (tactics: belief in one God, the dogmas of the Church, the truth of faith); prayer (the tactics of praise, confession, thanksgiving, request); Sacraments (tactics: the life in God through the Sacraments); Decalogue (tactics: observance of the Ten Commandments of God, the perfection of moral and theological virtues).

At the level of professional theological text cohesion, coherence, the theme and rheme division of the text, the means of content, formal and logic coherence have been observed, their peculiarities discovered. Quantitative analysis of the use of terminological units under the terminological aspect of their saturation and frequency has been performed. The author determined structural and morphological characteristics of prayer texts.

Keywords: Christian theological terminology, theological term, professional theological language, structural model, derivational feature, semantic feature, the discourse of theology, professional text.

Підписано до друку: 26.01.2016 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman.
Друк офіс. Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 шт. Замовлення №08.

Видавництво "Бреза".
м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220. Тел./факс: (0312)64-37-22
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4815 від 25.02.2015 р.
Друк: ФОП Сабов А.М., тел.: 050-43-22-237